

Muhu pulmatutid ja -paelad.

Lisateateid Muhu pulmakommetest.

H. Kurrik.

Eesti Rahva Muuseumi kogudes leidub eriline rühmake pulmapaelu ja -tutte Muhu saarelt, millistele sarnaseid mujalt pole kogutud. Neid on 8 tükki. Välimuselt enam-vähem sarnased, koosnevad nad kuni 120 cm pikkusest värvilisest villasest nõörist, mille otstes suured kirevad tutid, mis kokku õmmeldud kirjudest sitsiribadest ja pitsiotstest. Tuti ja paelte vahelüiks on tihti lõngadele tõmmatud värvilised klaashelmed või spiraalina mähitud lõngad.

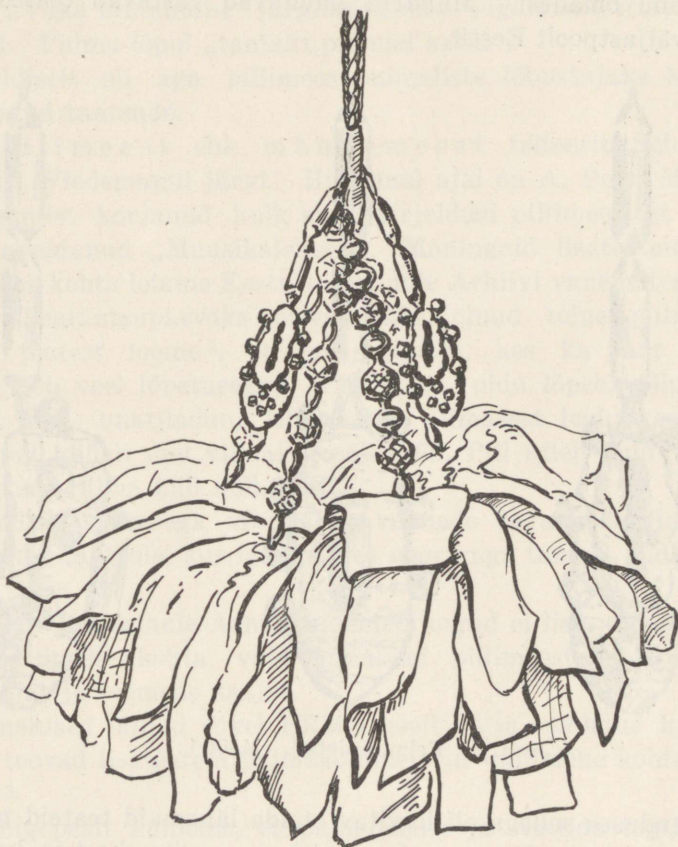
Kaks neist paeltest on „andide paelad“ (ERM 7836 ja ERM 15 223), millega veimi, kindaid, sukke jne. kokku seoti. Ühed neist ongi koos kinnastega muuseumi toodud, kuid sellel puuduvad tutid. Kaks neist on lähemalt määramata pulmapaelad (ERM 17107) ja pulmatutid (ERM 18921). Pulmapaelad (ERM A 290:1109) on „kantud ümber pea“, kelle poolt, jääb ütlemata. Pulmatutid (ERM 18 920) olevat olnud „pulma ajal noorikul puusa peal“.

Pulmatutid (ERM 298:80) on „pulmakirstu võtme tutid“ saadud Pöidest. Need võtmetutid ehtisid pulma ajal pruudi veimevakka, kes oli Muhust pärit.

Kõige suuremat huvi pakuvad aga „pättidega“¹ pulmatutid (ERM 18 922). Need olid pillimehe jaoks. Noorik köitis tutid pilli külge „pilli auks“ (joon. 1).

¹ Pättideks nimetatakse Muhus ja Saaremaal riidest valmistatud nõörist või pastlanahast tallaga kergeid jalakatteid. Muhu „ilupätte“ kaunistatakse madalpistes värvilise lillkirjaga.

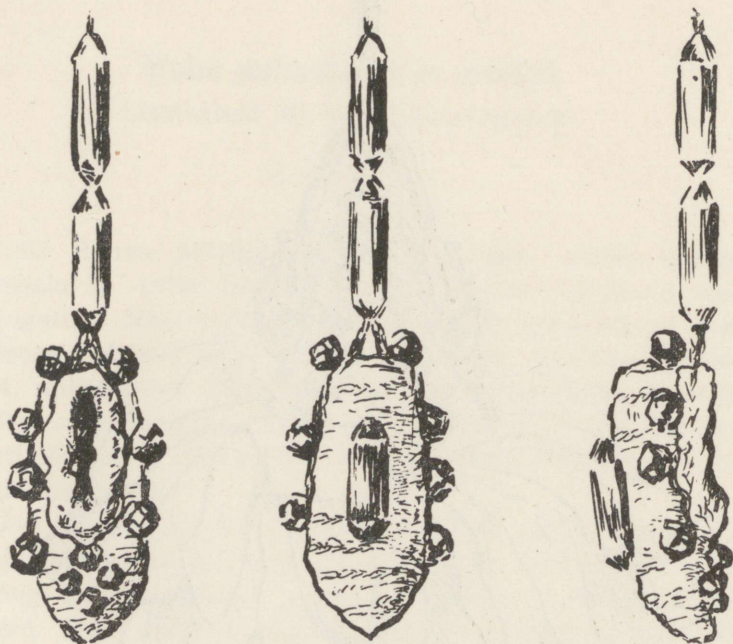
ERM-i peakataloogi järgi on andmed isikult, kes kaua kodukohalt ära olnud ja seepärast need teated polevat väga kindlad.

Joon. 1. Pillimehe pulmatutid „pättidega“, Muhu. ERM 18 922. Mõõt 1:2.

100 cm. pikkune pael moodustab kinnise aasa, mis liitekohast hargneb neljaks 8 cm. pikkuseks kollaste klaashelmestega kaetud nõöriks, mille otstes samasugused tutid nagu eespool kirjeldatud. Nõöri külge on kinnitatud paar tillukesti, 4 cm. pikkusi pätte, heegeldatud helerohelisest villasest lõngast, äärestatud roosa lõngaga ja ilustatud pealt, külgedelt ja talla alt värviliste klaashelmestega (joon. 2).

Üks Muhu paeltele sarnane pulmapael leidub veel Kessulaiult, Muhu külje all. Kaks pulmapaela esineb ka Hiiumaal. Neil asendab lame hõbeniit villast nõõri ja tutid on palju väiksemad Muhu omadest. Mandrilt puuduvad vastavad teated, niisamuti väljastpoolt Eestit.

Joon. 2. Eelmise detail. Mõõt 1:1.

Ühenduses sellega oli huvitav otsida lähemaid teateid pulmapillimehe kohta. Vana-eesti pulmad oma mitmekesiste kommetega on ahvatlenud pea kõiki meie rahvaelu ja -kommete kirjeldajaid alates XVIII sajandist kuni käesoleva ajani.

Vanemad kirjanikud Hupel, Rosenplänter, Petri, Kruse ja Holzmayer vaevalt nimetavad pillimeest, olgugi et ütlevad, et pulmas tantsitakse torupilli saatel, läinud sajandi keskel Lõuna-Eestis ka juba viiuli saatel. Wiedemann on esimene, kes pillimehest pikemalt juttu teeb¹: polevat pulmi ilma pillimeheta, ehk

¹ F. J. Wiedemann Aus dem inneren und äusseren Leben der Ehsten (St. Petersburg 1876) 317 jj.

pillipuhujata. Mõnel pool olevat pillimees saabuva peigmehe hobusele kannuga õlut vastu visanud ja selle eest eri kingi saanud. Wiedemann nimetab ka pillimehe olulisi esinemisi pulmas. „Vaka tantsimine“ järgnes veimete jagamisele teisel pulmapäeval. Pulma lõpul „tantsiti pulmad katki“.

Üldiselt oli aga pillimees pulmaliste lõbustajaks ka peale nimetatud tantsude.

Pillimeest ehk mängumeest tsiteerib Schroeder¹ lühidalt Wiedemanni järgi. Hilisemal ajal on A. Pulst Muusikamuuseumist korjanud hulk elulookirjeldusi pillimeestest ja neid osalt avaldanud „Muusikalehes“². Mõningaid lisateateid Muhu pillimehe kohta leiame Eesti Rahvaluule Arhiivi vanematest kogudest. Peatantsupäevaks olevat ikka olnud teine pulmapäev. Ühest teatest loeme³, et *torupillimees*, kes ka paar kindaid saab, lööb veel lõpetuseks: „Pill ütleb, pidu lõpeb, õllut otsas rahha, küll, unatiladun, tilidunu“. Viimasest leidub variant⁴: „Toropill hüüab veel viimaks: nõil, nõil, Pill ütleb piddu lõppeb, õllut otsas rahha küll nõil, nõil“.

Selle laulukesega viidatakse veimede jagamisele ja sellele järgnenud tantsule, kus igauks, kes noorikuga tantsis, pidi andma raha.

Eesti Rahvaluule Arhiivi uuemad kogud ei lisa midagi olulist pulmapillimehe kohta, vaid mainivad pillimeest kui pulmaliste lõbustajat ja veimede saajat.

Vastused läinud suvel ERM-i poolt välja saadetud küsimuslehele toovad lisateateid pulmakommete ja -pillimehe kohta Muhu saarel⁵.

Kõigepealt kuuleme, et pulmapaelte ja -tuttide tegijad olid pruudi-aitajad, veimevaka valmistajad, s. o. pruudi poolt kokku kutsutud ligemad sugulased, sõbrannad ja külatüdrukud. Pühapäeva õhtuti ömmeldi, tikiti tanusid, särke ja põlli ning punuti paelu. Lõpuks järgnes tants. See kestis selle järgi, kui pikk

¹ L. v. Schroeder Die Hochzeitsbräuche der Esten (Berlin 1888) 182.

² Muusikaleht VI 140—143 ja 236—242, VII 210—212.

³ H I 4, 545 Muhu.

⁴ H I 4, 543 Muhu.

⁵ KV Varia 93 ja 94.

pruudiaeg või kui rikas pruut oli. Pulmapaelu jagati pulma teisel päeval, kui hakati veimevakka jagama.

Pruudi esik — teise teate järgi olevat seda teinud kas pruut või esik —, kes pruudiga kirikus käis, pruudi õde või tema lähem sugulane, kinnitas esimesena paelad pilli külge. Sellele järgnes pruut, keda kutsuti juba noorikuks, kes andis esimese paari kindaid omast veimest pillimehele ja kinnitas nad ise pilli külge. Alles siis said teised pruudi ja peigmehe sugulased andeid. Peale kinnaste ja pulmatuttide pillimees teist palka pole saanud. Väiksed pätid pillimehe pulmatuttide küljes olevat muhulaste arvates keegi pruudi-aitaja naljahammas sinna kinnitanud; kui kellelegi kingiti tubakakott, siis olevat ka selle paela küljes olnud väiksed pätid. Päril päätte polevat pillimehele iialgi kingitud. Nagu näib, praegusel ajal seda peetakse naljaks ja muud tähendust sellele ei teata anda. Mujalt puuduvad kõik analoogsed nähted.

Lõpuks veel mõned lisateated pulmapillimehe kohta.

Pillimees kutsutakse harilikus pulmakutse korras nagu teisi pulmalisi, sugulasi. Kutsujaks saadeti keegi pulmamajast või tegi seda pruut ise, mis küll väga harva ette tuleb. Teise teate järgi käis pillimeest kutsumas ikka peigmees, sest vanasti pruudi pool pole üldse pilli mängitud kui pruut kirikusse sõitis, ka peale laulatust mitte. Kuid siiski pillimees pidi olema varakult pulmas, sest ta pidi kirikust-tuleva noorpaari pillimänguga vastu võtma.

Kutsutud pulmapillimehi on ainult üks. Kui juhtus pulmas rohkem mängumehi olema, siis aitasid ka need mängida, kuna kinnaste ja paelte saajaid oli ikkagi üks, s. o. selleks kutsutu. Tuli ka tihti ette, et teised mängumehed võtsid lõbupärast omad pillid kaasa, nii et mõnikord oli pulmas mängimas 2 kuni 3 pilli korraga.

Kõige vanem tuntud pulmapill olevat olnud torupill. Viimane Muhu torupillimees, Ränga vana, olevat alles hiljuti surnud.

Harilik pulmapill oli kahe või kolmeregaga harmoonika, kuid uuemal ajal otsitakse juba bajaanimängijaid.

Muhust saadud pulmakombed pillimehe suhtes olevat praegugi maksvad, kuid selle vahega, et bajaanimehed nõuavad juba rahalist tasu.

Seega on kadumas üks neist vanadest, ilusatest kommetest, mis kaua säilis ja hästi sobis rõivastuse poolest nii värvi- küllasele Muhumaale. Elurõõmust pajatavad need lõbusas meele- olus ühiselt valmistatud pulmapaelad ja -tutid, mis pulma ajal nagu suured roosid või hõljuvad liblikad ehtisid lõbutsevaid pul- malisi.

Hochzeitsbänder und -troddeln.

Beiträge zu den Hochzeitsbräuchen auf Muhu.

In den Beständen des Estnischen Nationalmuseums findet sich eine kleine Gruppe von Hochzeitsbändern, d. h. Wollschnüren mit grossen Troddeln aus farbigen Kattunstreifen und Spitzenenden. Sie dienten hauptsächlich zum Festbinden der Gaben, Handschuhe, Strümpfe usw., welche die junge Frau nach altem Brauch hauptsächlich den Verwandten des Bräutigams am 2. Hochzeitstage verteilte. Besonderes Interesse erweckt eine Hochzeits- troddel (Fig. 1 u. 2), an welche ein Paar kleiner Pantöffelchen angebracht ist. Mit diesem Hochzeitsbände schmückte die junge Frau oder einer ihrer Helfer das Instrument des Spielmanns, worauf die junge Frau dem Spiel- mann ein Paar Handschuhe überreichte. Erst dann ging es an die Ver- teilung der Gaben an alle anderen Beteiligten.

Anschliessend daran bringt die Verf. einige Beiträge, die den Hoch- zeitsspielmann betreffen.